

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Terveystenhoitajakoulutus

Riina Turunen

SEKSUAALISEN MONINAISUUDEN KOHTAAMINEN
– Oppimateriaali sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta
suuntautumisesta hoitotyön opiskelijoille

Opinnäytetyö
Marraskuu 2018

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2018
Terveydenhoitajakoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600

Tekijä
Riina Turunen

Nimeke
Seksuaalisen moninaisuuden kohtaaminen – Oppimateriaali sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta hoitotyön opiskelijoille

Toimeksiantaja
Karelia-ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee ennaltaehkäistä seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti vuonna 2015 uudistettujen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien mukaan. Suomessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluu arvioiden mukaan noin joka kymmenes suomalainen. Tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ei kuitenkaan leviä riittävästi esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisten keskuudessa.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Karelia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaalista moninaisuutta. Tavoitteena oli lisätä hoitotyön opiskelijoiden tietämystä seksuaalisesta moninaisuudesta. Opinnäytetyön tehtävänä oli tuottaa oppimateriaalia sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijoille.

Oppimateriaalista saatiin palautetta Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijoilta. Saatua palautetta oli pääosin positiivista. Suurin osa vastaajista koki oppimateriaalin lisäävän heidän valmiuksiaan kohdata seksuaalista moninaisuutta. Oppimateriaalin aihe koettiin tärkeäksi ja kiinnostavaksi. Jatkokehitysideana opinnäytetyön aiheesta voisi järjestää lisäkoulutusta sosiaali- ja terveysalalla työskenteleville.

Kieli
suomi

Sivuja 29
Liitteet 2
Liitesivumäärä 7

Asiasanat

sukupuolen moninaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, kohtaaminen, oppimateriaali

THESIS
November 2018
Degree Programme in Nursing
Orientation option of Public Health
Nursing
Tikkarinne 9
FI-80200 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 600

Author
Riina Turunen

Title
Encountering Sexual Diversity – Learning material on Gender Diversity and Sexual Orientation for Nursing Students

Commissioned by
Karelia University of Applied Sciences

Abstract

Social and health care professionals need to prevent discrimination related to sexual orientation, gender identity or gender expression purposefully and systematically according to the Non-Discrimination Act and Equality Act reformed in 2015. In Finland, it is evaluated that about every tenth Finn belongs to sexual and gender minorities. However, information about the diversity of gender and sexuality doesn't spread sufficiently, for example, among social, health and educational professionals.

This practice-based thesis was commissioned by Karelia University of Applied Sciences. The purpose of the thesis was to increase students' ability to face sexual diversity. The aim was to increase the knowledge of nursing students about sexual diversity. The task of this thesis was to produce learning material on gender diversity and sexual orientation for nursing students at Karelia University of Applied Sciences.

Feedback on the learning material was obtained from the nursing students at Karelia University of Applied Sciences. The feedback received was mainly positive. Most of the respondents found the learning material to increase their ability to face sexual diversity. The topic of the learning material was considered important and interesting. As an idea for further development, additional training on the thesis topic could be provided for those working in the social and health care sector.

Language

Finnish

Pages 29

Appendices 2

Pages of Appendices 7

Keywords

gender diversity, sexual orientation, encounter, learning material

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto	5
2	Seksuaalisuus hyvinvoinnin osa-alueena	6
2.1	Seksuaalisuus.....	6
2.2	Seksuaalisuuden kehittyminen	6
2.3	Seksuaalioikeudet ja seksuaaliterveys	7
3	Seksuaalisuus hoitotyössä.....	8
3.1	Nykytilanne	8
3.2	Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen	9
3.3	Seksuaalisen moninaisuuden kohtaaminen.....	10
3.4	Seksuaalikasvatus, -ohjaus ja -neuvonta.....	12
4	Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen.....	13
4.1	Sukupuolen moninaisuus.....	13
4.2	Seksuaalinen suuntautuminen.....	15
5	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tehtävät	16
6	Toiminnallinen opinnäytetyö	16
6.1	Opinnäytetyön toimeksiantaja ja kohderyhmä	16
6.2	Toiminnallisen opinnäytetyön kuvaus	17
6.3	Oppimateriaalin suunnittelu ja toteutus.....	18
6.4	Oppimateriaalin arviointi	19
7	Pohdinta.....	21
7.1	Oppimateriaalin tarkastelu	21
7.2	Opinnäytetyön prosessi	22
7.3	Luotettavuus ja eettisyys.....	23
7.4	Ammatillinen kasvu.....	25
7.5	Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet.....	26
	Lähteet.....	27

Liitteet

Liite 1 Toimeksiantosopimus

Liite 2 Oppimateriaali

1 Johdanto

Vuoden 2015 alussa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaki uudistuivat. Lain mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tulee ennaltaehkäistä seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti, kuten myös muihin syihin perustuva syrjintää. (Väestöliitto 2017.)

Suomessa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluu arvioiden mukaan noin joka kymmenes suomalainen. He ovat usein palveluissa näkymättömäksi jäävä ja siten haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, koska yleensä seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti ilmenevät vasta, kun henkilö määrittelee itse itsensä. (Väestöliitto 2017.) Tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ei leviä riittävästi esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaisten keskuudessa. Tietoa tarvitsevat myös ne, joiden oma sukupuoli tai seksuaalisuus ei ole ongelmallinen. (Vilkkä 2010, 108.)

Seksuaalinen hyvinvointi on tärkeä ihmisen yleisen hyvinvoinnin osa-alue ja sitä voidaan edistää antamalla kaikille ihmisille mahdollisuus elää oman sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen identiteettinsä mukaista elämää (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017a). Tässä opinnäytetyössä seksuaalisuutta käsiteltiin erityisesti hyvinvoinnin näkökulmasta. Koska seksuaalinen moninaisuus on käsitteenä erittäin laaja, tässä työssä aihe rajattiin sukupuolen moninaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Opinnäytetyön tietoperustassa käsitellään myös sitä, miten seksuaalista moninaisuutta voidaan kohdata hoitotyössä.

Tämän opinnäytetyön toimeksiantaja on Karelia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaalista moninaisuutta. Tavoitteena on lisätä hoitotyön opiskelijoiden tietämystä seksuaalisesta moninaisuudesta. Opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa oppimateriaalia sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijoille.

2 Seksuaalisuus hyvinvoinnin osa-alueena

2.1 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa (WHO 2010, 17; Raussi-Lehto & Klemetti 2014, 46). Seksuaalisuus pitää sisällään muun muassa seksuaalisen kehityksen, biologisen sukupuolen, sosiaalisen sukupuoli-identiteetin ja sen mukaisen roolin, seksuaalisen suuntautumisen, eroottisen mielenkiinnon, nautinnon, intiimiyden sekä suvunjatkamisen. Seksuaalisuus kehittyy vaiheittain koko elämän ajan ja muuttaa ilmenemistään ja tarkoitustaan ihmisen elämäkokemuksen ja -tilanteiden mukaan. (Aho, Kotiranta-Ainamo, Pelander, Rinkinen & Alkio 2008, 17; WHO 2010, 17.) Koska ihmiset ovat seksuaalisia, heillä on halu tulla huomioiduiksi, kosketetuiksi ja välitetyiksi (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 10).

2.2 Seksuaalisuuden kehittyminen

Seksuaalinen identiteetti ja minäkuva kypsyvät hitaasti (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 35). Kuitenkin seksuaalisen minäkuvan ja kehityksen perusteet syntyvät jo lapsuudessa. Lapsuus- ja nuoruusiässä hankitaan valmiuksia liittyen hellyyteen, läheisyyteen, kommunikaatioon ja nautinnon tavoitteluun, jotka myöhemmin ovat tärkeitä sekä suvun jatkamisessa että tasapainoisessa ikääntymisessä. (Caciatore, Hervonen & Kosunen 2003, 209.)

Nuoren seksuaalisuuteen liittyy hämmennys muuttuvasta kehosta ja tunteista. Itsensä tutkiminen, muiden ihmisten tarkkaileminen ja itsensä vertaileminen muihin liittyvät nuoruuteen. Nuori voi pohtia mielessään: Olenko minä normaali, kehitynkö normaalisti? Tässä vaiheessa on tärkeää, että nuorella on hyvä, terve ja realistinen vertailupinta. (Aho ym. 2008, 17.)

Aikuisen seksuaalisuuden aika on vasta kahdenkymmenen ikävuoden jälkeen, ja senkin jälkeen seksuaalisuus jatkaa kehittymistään. Seksuaalisuus muuttuu eri

elämäntilanteissa ja elämän muutoskohdissa. Jossain elämän vaiheessa seksuaalisuuteen liittyvät asiat voivat olla hyvinkin tärkeitä, ja toisinaan seksuaalisuus painuu taka-alalle eikä sitä edes ajattele olevan olemassa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 35.)

Ihmisen ikääntyessä seksuaalisuus ja halu tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi ei häviä. Osalla aktiivinen seksuaalielämä jatkuu myös ikääntymisen myötä, kun taas joillakin seksuaalisuus muuntuu enemmän kumppanuuden ja aistillisuuden suuntaan. Muutokset seksuaalisuudessa johtuvat sekä fyysisistä että psyykkisistä tekijöistä. Myös iän myötä yleistyvät sairaudet, lääkitykset ja leikkaukset vaikuttavat biologisten muutosten lisäksi. (Väestöliitto 2018a.)

2.3 Seksuaalioikeudet ja seksuaaliterveys

Seksuaalioikeudet kuuluvat ihmisoikeuksiin. Oikeuksien tarkoituksena on suojella ihmisten koskemattomuutta sekä itsemääräämisoikeutta ja ne on tunnustettu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Seksuaalioikeuksia ovat esimerkiksi oikeus saada seksuaalikasvatusta, oikeus kehon koskemattomuuteen, oikeus päättää, haluaako lapsia sekä oikeus tavoitella tyydyttävää ja nautinnollista seksielämää. Seksuaalioikeuksia tulee aina kunnioittaa kaikessa tutkimisessa ja hoitamisessa. Toteutuessaan seksuaalioikeudet lisäävät ihmisten seksuaalista hyvinvointia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Seksuaalioikeuksien tiedostaminen ja niiden toteutuminen ovat avaintekijöitä seksuaaliterveydelle (Väestöliitto 2018b). WHO (World Health Organization) määritteli seksuaaliterveyden määritelmän alun perin jo vuonna 1972, ja vuonna 2002 määritelmä uudistettiin. WHO:n määritelmän mukaan seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvä fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila: ei siis pelkästään sairauden, toimintahäiriön tai raihnaisuuden poissaoloa. Seksuaaliterveys edellyttää positiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuutta ja seksuaalisia suhteita kohtaan. Se antaa mahdollisuuden nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin ilman pakottamista, syrjintää ja väkivaltaa. Hyvän seksuaaliterveyden saavuttaminen ja ylläpitäminen edellyttää

seksuaalisten oikeuksien kunnioittamista, suojelemista ja toteuttamista. Käsitteenä seksuaaliterveys on seksuaalista hyvinvointia edistävä käsite. (Aho ym. 2008, 34; WHO 2010, 17-18.) Sosiaali- ja terveysministeriön Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa 2014-2020 painotetaan, että seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen tulee toteutua tasa-arvoisesti asiakkaan tai potilaan tarpeiden mukaisesti iästä, sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolen ilmaisun moninaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, kulttuuritaustasta tai muista yksilöllisistä ominaisuuksista riippumatta (Raussi-Lehto & Klemetti 2014, 22).

3 Seksuaalisuus hoitotyössä

3.1 Nykytilanne

Seksuaalisuuden huomioon ottaminen jää hoitotyössä usein muiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien asioiden varjoon. Seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen liittyvistä tarpeista ei näin ollen puhuta riittävästi. Seksuaaliseen hyvinvointiin liittyviä asioita ei myöskään selvitetä samalla tavalla kuin muita terveystarpeita. (Ryttyläinen & Valkama-Hietämäki 2010, 129.)

Hoito- ja hoiva-alojen työntekijät kaipaavat tutkimusten mukaan lisäkoulutusta seksuaalisuudesta, koska opinnoissa seksuaalisuutta ja siihen liittyviä asioita ei välttämättä käsitellä ollenkaan. Työelämässä seksuaalisuuteen liittyviä asioita ja tietoja kuitenkin tarvitaan. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 20.) Raution (2006) tekemän selvityksen mukaan seksuaaliterveyden käsittely erosi painotukseltaan eri oppilaitosten sairaanhoitajakoulutuksessa. Aihealue oli usein sisällytetty ammattiaineisiin ja sen käsittely oli osittain riippuvainen opettajan omista kiinnostuksen kohteista. Selkeimmin seksuaalisuus oli opinnoissa esillä käsiteltäessä hoitotyön perusteita sekä ihmisen kasvua ja kehitystä. Sairaanhoitajakoulutuksen ohella seksuaaliterveyttä käsiteltiin eniten terveydenhoitaja- ja kättilökoulutuksissa. (Rautio 2006, 80; Ritamo 2008, 14.)

Dufva ja Nevalainen (2018) selvittivät opinnäytetyössään Karelia-ammattikorkeakoulusta sairaanhoitajiksi valmistuvien opiskelijoiden kokemuksia valmiudestaan kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Tutkimus tehtiin kvantitatiivisena. Tulosten mukaan sairaanhoitajaopiskelijoiden kokemukset omasta valmiudestaan kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä olivat vaihtelevia. Tutkimuksen vastausten perusteella sairaanhoitajakoulutuksessa toivottiin olevan enemmän opetusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja heidän ammatillisesta kohtaamisestaan. (Dufva & Nevalainen 2018, 36, 44–45, 60.)

Sateenkaarinuoret päihde- ja mielenterveyspalveluissa-hankkeessa (2015–2017) tutkittiin ammattilaisten valmiuksia kohdata sukupuoleltaan ja/tai seksuaaliselta suuntautumiseltaan moninaisia sateenkarinuria Suomessa. Tutkimuksen mukaan ammattilaisten osaamisessa on moninaisuuteen liittyen painokoitellen puutteita, jotka voivat olla esteenä nuoren kohtaamiselle ja nuoren kokemuksen ymmärtämiselle. Moninaisuuden huomioimisen tapojen välillä on runsaasti vaihtelua, eikä palveluissa juurikaan ole yhteneväisiä linjauksia tai käytäntöjä yhdenvertaisen kohtaamisen varmistamiseksi. (Hästbacka & Siren 2017, 127.)

3.2 Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen

Hoito- ja hoivatyössä seksuaalisuuden puheeksi ottaminen on tärkeä tekijä laadukkaana ja ammatillisen työn tekemisessä. Maailmalla ja Suomessa tehtyjen tutkimuksien mukaan seksuaalisuuteen liittyvien asioiden puheeksi ottamista asiakkaiden kanssa vaikeuttavat eniten työntekijän oma epävarmuus, ajatus omasta tietämättömydestä sekä ajanpuute työssä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 20, 94.)

Hoito- ja hoivatyön ammattilaisen on tärkeää miettiä, mitä näkökulmia seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä asioista tulee nostaa esiin kunkin asiakkaan kohdalla. Asia, jonka vuoksi asiakas tai potilas on työntekijän vastaanotolle tai osastolle saapunut, määrittää pitkälti, millaisia asioita esille nostetaan. Jokainen sairaus,

vamma tai muu terveydenhoidollinen asia asettaa omat vaatimuksensa seksuaalisuudesta puhumiselle. Asiakkaan ikä- ja kehitystaso sekä muut tärkeät asiat asiakkaan elämässä on tärkeä huomioida. Asiakasta ei saa myöskään pakottaa tai painostaa vastaanottamaan ohjausta. Kuitenkin työntekijällä tulee olla vastuu tehdä aloite seksuaalisuuteen ja siihen liittyvien asioiden puheeksi ottamisesta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 94.)

Seksuaalisuuden puheeksi ottamista varten on olemassa puheeksi ottamisen malleja, joista yksi on Jack Annonin vuonna 1976 luoma Plissit-malli. Kyseisessä mallissa seksuaalineuvonta- ja terapiatyö on jaettu neljälle eri tasolle. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 94.) Ensimmäinen taso on Permission, jossa asiakkaalle annetaan lupa puhua seksuaalisuudesta ja normalisoidaan huolenaiheita. Toinen taso on Limited information, jossa asiakkaalle/potilaalle annetaan tietoa johonkin rajattuun ongelmaan. Kolmannella tasolla on Specific Suggestions eli erityisohjeiden antaminen ja neljännellä tasolla Intensive Therapy eli intensiivinen terapia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b; Sinisaari- Eskelinen, Jouhki, Tervo & Väisälä 2016, 288.) Ensimmäinen ja toinen taso kuuluvat jokapäiväiseen hoitotyöhön ja potilaiden kohtaamiseen. Valmiudet näillä tasoilla toimimiseen ja potilaiden ohjaamiseen terveydenhuollon ammattihenkilöt saavat jo peruskoulutuksessa. Erityisohjeiden tasolla toimimiseen on hankittava valmiudet täydennyskoulutuksella. (Sinisaari-Eskelinen ym. 2016, 288.)

3.3 Seksuaalisen moninaisuuden kohtaaminen

Sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät hetero- ja sukupuolinormatiiviset oletukset näkyvät yhä yhteiskunnan käytännöissä ja rakenteissa, aivan kuin yksittäisten ihmisten päivittäisissä kohtaamisissakin (Nissinen 2011, 25). Hetero-oletus tarkoittaa kaikkien ihmisten lähtökohtaista olettamista heteroiksi. Sukupuolioletuksella taas viitataan siihen, että kaikki ihmiset voidaan jakaa yksiselitteisesti kahteen sukupuoleen (cissukupuolisuus) ja että sukupuoli voidaan määritellä ulkopuolelta käsin. Kyseiset oletukset viittaavat hetero- ja sukupuoli-

normatiivisuuteen eli siihen, miten yhteiskunnassa heteroseksuaalisuutta ja cis-sukupuolisuutta pidetään itsestään selvänä ja luonnollisena asiana. (Lehtonen 2003, 32; Hästbacka & Siren 2017, 52–53.)

Hoitajan kannalta moninaisuuden kohtaaminen lähtee omien olettamusten, ennakkoluulojen ja ajatusten tarkastelusta. Voimakkaat reaktiot, ennakkoluulot ja asenteet heijastuvat myös asiakassuhteeseen. Homofobia tarkoittaa esimerkiksi vastenmielisyyttä, pelkoa tai vihaa seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kohtaan ja transfobia vastenmielisyyttä tai pelkoa transihmisiä kohtaan. Tutustumalla pelkoa aiheuttavaan aiheeseen tarkemmin sekä kyseenalaistamalla omia asenteita ja ennakkoluuloja voidaan homo- ja transfobiaa hoitaa. (Seta 2014, 2-3.)

Ammattilaisen tulisi kohdata toinen ihminen ensisijaisesti aina persoonana, eli yksilönä, joka kykenee itsetiedostukseen ja olemaan vastuussa tekemisistään (Vilkkä 2010, 86). Ensikohtaamisella on suuri merkitys hyvän asiakas- tai potilas-suhteen muodostumiselle. Elekieli kertoo enemmän kuin tuhat sanaa ja valitut sanat siitä, mitä ihminen ajattelee. Jos sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöihin kuuluva asiakas kokee tilanteen turvattomaksi, hän voi jättää kertomatta hoidon tai palvelun ohjauksen kannalta merkittäviä asioita. (Seta 2014, 2.)

Ensikohtaamisesta lähtien asiakkaan elämäntarinaa aletaan käydä läpi yhdessä ammattilaisen kanssa muun muassa henkilötietojen keräämisellä ja palvelun piiriin hakeutumisen syyn kartoittamisella (Vilkkä 2010, 86). Kun tiedetään asiakkaan elämänhistoriasta asioita, on nykytilannetta ja voimavaroja helpompi ymmärtää. Avoimuus ei kuitenkaan ole kaikkien palvelunkäyttäjien toiveiden mukaista eikä avoimuuteen pidä painostaa, mutta sille tulee luoda suotuisat edellytykset. (Seta 2014, 2.)

Moninaisuuden huomioon ottamisessa ja yhdenvertaisuuden varmistamisessa on kyse pienistä teoista, joilla on suuri merkitys. Sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen liittyvät organisaation tai työntekijän valmiudet on hyvä tuoda esiin asiakkaalle luontevasti. Tällöin vastuu asioiden puheeksi ottamisesta ei jää pelkästään palvelunkäyttäjälle tai hä-

nen läheiselleen. Merkityksellistä ei niinkään ole se, että asiakas kertoisi kuuluvansa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön, vaan että hän kokee voivansa halutessaan kertoa avoimesti, minkälaisia tarpeita, pelkoja tai toiveita hänellä on. (Seta 2014, 2.)

Koska kokemus ja ymmärrys omasta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta on jokaisella ainutlaatuinen, puheeksi ottaminen ja avoimet kysymykset ovat siksi tärkeitä. Ammatillisena oman tiedon puutteita voi myöntää ja asioista voi ottaa selvää asiakkaan kanssa yhdessä. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta tulisi kuitenkin jokaisella ammatillisella olla perustietoja väärinkäsitysten välttämiseksi ja puheeksi ottamisen työkaluiksi. (Väisänen 2018.)

3.4 Seksuaalikasvatus, -ohjaus ja -neuvonta

Seksuaalikasvatus on ammatillista, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka toteutuu ohjaamalla, neuvomalla, opettamalla tai valistamalla kohdattavia ihmisiä esimerkiksi seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyvissä asioissa (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 135). Ihmisen keho, seksuaalinen identiteetti ja minäkuva kasvavat ja kehittyvät läpi eliniän. Ihminen muuttuu tulematta koskaan valmiiksi. Myös seksuaalisuus muuttuu, ja sen vuoksi seksuaalineuvontaa ja -kasvatusta tarvitaan koko elämän ajan. Suurin neuvonnan tarve on usein silloin, kun kehon muutokset ovat suuria tai nopeita, esimerkiksi murrosiässä, raskauden aikana tai ihmisen sairastuessa vakavasti. Kehon muutokset pakottavat myös mielen muuttumaan ja tällöin ihminen tarvitsee usein tukea ja neuvontaa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 10.)

Moni asiakastilanne voi olla seksuaalikasvatuksellinen. Seksuaalineuvonta ja jopa seksuaaliterapia pitävät sisällään seksuaalikasvatuksellisia elementtejä, joihin kuuluu avoin dialogi: asiakkaan kuuleminen, kuunteleminen ja kohtaaminen. Tällöin seksuaalisuudesta puhumiselle tulee lupa ja asiakas saa mahdollisuuden tulla kuulluksi ja kohdatuksi. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010, 50.)

4 Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen

4.1 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuus yhdistetään usein sukupuolivähemmistöihin, vaikka sillä voidaan kuvata jokaisen kokemusta omasta sukupuolestaan sekä sukupuolen moninaisia ilmenemismuotoja, tyylejä, kulttuureja ja merkityksiä yhteiskunnassa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017c). Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan sitä, miten ihminen kokee itse oman sukupuolensa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a). Osa ihmisistä kokee selvästi olevansa naisia tai miehiä, osa kokee kenties olevansa molempia, osa hiukan molempia, ja osan kokemus ei välttämättä mahdu näihin kahteen kategoriaan lainkaan. Ihminen voi kokea myös olevansa sukupuoleton. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017c.)

Sukupuolivähemmistö-käsitteellä kuvataan ihmisiä, joilla sukupuolen eri ulottuvuudet eivät ole yhteneväisesti määriteltävissä mieheksi tai naiseksi. Sukupuolivähemmistöt voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan: transihmisiin ja intersukupuolisiin. Transihmisiin kuuluvat transvestiitit, transsukupuoliset, transgenderit sekä muunsukupuoliset. Cissukupuolinen-käsitteellä viitataan niin sanotusti sukupuolienemmistöön. (Seta 2016a.)

Käsitettä transvestiitti käytetään henkilöstä, jolla on tarve ilmentää ajoittain vastakkaista sukupuolta esimerkiksi eläytymisen tai pukeutumisen kautta. Syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa transvestiitti on usein tyytyväinen. Transvestiitille on tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuolella, jota hän milloinkin ilmentää. (Seta 2016a.)

Transsukupuolisuudessa on kyse sukupuoliristiriidasta eli sukupuolidysforiasta. Henkilön sukupuoli ei vastaa sitä sukupuolta, johon hänet on syntymässä määriteltä. Transsukupuoliset kokevat usein ahdistusta sellaisista kehon ominaisuuksista, jotka eivät vastaa heidän omaa sukupuolikokemustaan tai jos he tulevat sosiaalisissa tilanteissa kohdatuksi väärän sukupuolen edustajana. (Trasek ry

2018.) Laskenta- ja tutkimustavasta riippuen noin 1–2% suomalaisista ei koe kehollisia sukupuoliirteitään omakseen (Honkanen 2017, 297). Transsukupuolisten kokemusten tunnistaminen voi tapahtua vasta aikuisiässä, jopa eläkeiässä. Toisaalta tunne siitä, että ei kuulu määrättyyn ja kasvatettuun sukupuoleen saattaa transsukupuolisella olla vahvasti jo lapsena, 3–5 vuoden iässä. Pienen lapsen transkokemuksista ei kuitenkaan aina välttämättä seuraa, että hänestä tulee aikuisena transsukupuolinen. Lapsilla on usein kyky muuttaa ja vaihtaa sukupuolen rooleja ja eläytyä toiseen sukupuoleen esimerkiksi leikkiessään koti- ja roolileikkejä, eikä kaikkea lasten toimintaa pidä lähteä tulkitsemaan viitteenä transsukupuolisuudesta. (Vilkka 2010, 29–31.)

Intersukupuolinen on henkilö, jolla on todettu syntymän jälkeen luonnollisen satuman säätelämä vaihtelua geneettisen, anatomisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä (Vilkka 2010, 26). Vuosittain Suomessa syntyy noin 20 lasta, joilla on intersukupuolinen tila, tai joiden fyysinen sukupuoli on vaikea määrittellä (Salo 2010). Intersukupuolisuus voidaan huomata heti lapsen synnyttyä tai tila saattaa löytyä myöhemmin, kun lapsi kasvaa ja kehittyy (Transtukipiste 2018). Intersukupuolisuus voi ilmetä monella eri tavalla. Intersukupuolisella henkilöllä voi olla sukurauhasista sekä munasarjat että kivekset, hänellä voi olla yksi toimiva sukurauhanen tai ei ollenkaan toimivia sukurauhasia. Anatomisesti intersukupuolisella voi olla molempien sukupuolien sukuelinten ulkoisia ja sisäisiä piirteitä kehossaan. Yleensä toisen sukupuolen ominaisuudet ja rakenteet ovat kuitenkin edustettumpia. Intersukupuolisen henkilön ulkonäkö voi vaihdella miehisestä naiselliseen riippumatta hänen rakenteellisista ominaisuuksistaan. (Vilkka 2010, 26.) Kulttuurissamme intersukupuolinen lapsi kasvatetaan yleensä joko tyttönä tai poikana (Transtukipiste 2018).

Muunsukupuolisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan sukupuoli-identiteettiä, joka ei ole yksiselitteisesti miehen tai naisen identiteetti, vaan näiden kahden yhdistelmä tai jotakin aivan muuta. Jotkut käyttävät muunsukupuolisuus-käsitettä yleiskäsitteenä erilaisille sukupuolille. Joillekin ”muunsukupuolinen” on henkilökohtainen, omaa sukupuolta kuvaava käsite. Aiemmin suomen kielessä on käytetty käsitettä transgender samasta asiasta, ja osalle henkilöistä termi kuvaa edelleenkin omaa sukupuolta. (Transtukipiste 2015.) Useimmat transgendereistä mieltävät, että

heillä on transidentiteetti. Transidentiteetti tarkoittaa, että henkilö kokee läpi elämän sukupuolensa monimuotoiseksi ja muuttuvaksi. Henkilöt voivat tuntea olevansa sukupuoleettomia tai sukupuoleltaan määrittelemättömiä. Transgenderit voivat myös kokea, että heillä on samanaikaisesti sekä maskuliinisia että feminiinisiä ominaisuuksia, jotka yhdistyvät eri tavoin heidän persoonassaan, kehoissaan, ilmeissään, eleissään ja elämäntyylyssään. (Vilkkä 2010, 40.)

4.2 Seksuaalinen suuntautuminen

Seksuaalinen suuntautuminen on ihmisen ominaisuus. Se kertoo siitä, kehen ihminen ihastuu, rakastuu tai tuntee emotionaalista tai eroottista vetovoimaa. Seksuaalinen suuntautuminen määritellään usein oman ja tunteiden kohteen sukupuolen pohjalta. Käsitelmä seksuaalisesta suuntautumisesta ei välttämättä ole tarkkarajainen. Seksuaalinen suuntautuminen voi muuttua ihmisen elämän aikana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018; Seta 2018.)

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudella viitataan koko siihen suuntautumisten kirjoon, mitä ihmisillä on (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Heteroseksuaali on henkilö, jonka seksuaalinen suuntautuminen kohdistuu vastakkaiseen sukupuoleen (Vilkkä 2010, 50). Seksuaalivähemmistöistä käytetään usein lyhennettä lhb: lesbot, homot, biseksuaalit (Seta 2016b, 11). Sekä mies että nainen voi olla seksuaali-identiteetiltään homoseksuaali. Homoseksuaalin seksuaalinen halu ja rakkaus kohdistuvat samaan sukupuoleen kuin he itse ovat. Homoseksuaaleista miehistä puhutaan homoina ja naisista lesboina. (Vilkkä 2010, 57.)

Näkemykset biseksuaalisuudesta vaihtelevat kulttuurissamme. Usein ajatellaan, että biseksuaaleja ovat kaikki, joiden mieltymykset joustavat sekä homo- että heteroseksuaalisuuteen. Biseksuaalisuutta pidetään toisaalta erillisenä seksuaalisuuden muotona tai suuntautumisena ja toisaalta sen ajatellaan kietoutuvan sekä homoseksuaalisuuteen että heteroseksuaalisuuteen. (Vilkkä 2010, 55.)

Näiden käsitteiden ohella ihmisillä on muitakin tapoja määritellä oma seksuaalinen suuntautumisensa. Panseksuaaleiksi itsensä määrittävät korostavat, että heille ihastuksen kohteen sukupuoli ei ole merkityksellinen. (Seta 2016b, 11.) Aseksuaali puolestaan on ihminen, jolta puuttuu seksuaalinen kiinnostus tai halu (Vilkkä 2010, 54). Seksuaalisen suuntautumisen identiteetti on itsemäärittelykyky, johon sisältyy myös oikeus olla määrittelemättä itseään (Seta 2016b, 11).

5 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tehtävät

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaalista moninaisuutta. Tavoitteena on lisätä hoitotyön opiskelijoiden tietämystä seksuaalisesta moninaisuudesta. Opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa opimateriaalia sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijoille.

6 Toiminnallinen opinnäytetyö

6.1 Opinnäytetyön toimeksiantaja ja kohderyhmä

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Karelia-ammattikorkeakoulu. Karelia-ammattikorkeakoulu on Joensuun kaupungin omistama osakeyhtiö, jossa voi opiskella yhteensä 21 erilaisessa amk- tai yamk-kouluksessa (Karelia-ammattikorkeakoulu 2017a.) Karelia-ammattikorkeakoulun tehtäviä ovat koulutuksen lisäksi muun muassa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (Karelia-ammattikorkeakoulu 2018).

Toimeksianto opinnäytetyölle saatiin keväällä 2018. Opinnäytetyölle katsottiin olevan selvä tarve, koska aiheena seksuaalinen moninaisuus oli sekä ajankohdainen että ammattikorkeakoulun opinnoissa vähäiselle huomiolle jäävä aihe. Ka-

relia-ammattikorkeakoulussa seksuaaliterveyden opetusta sisältyy sairaanhoitajan ja terveydenhoitajan koulutukseen kolmantena opiskeluvuonna asiakaslähtöisen perhehoitotyön kurssilla. Terveydenhoitajien koulutukseen kuuluu lisäksi neljäntenä opiskeluvuonna seksuaaliterveyden opetusta osana lapsen, nuoren ja perheen terveyden edistämisen opintokokonaisuutta. Seksuaalisen moninaisuuden käsittely jää kuitenkin vähäiseksi opinnoissa. (Karelia-ammattikorkeakoulu 2017b; Karelia-ammattikorkeakoulu 2017c; Ryyänen 2018.)

Kevästä 2018 saakka Karelia-ammattikorkeakoulun opiskelijoilla on ollut mahdollisuus valita seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämiseen liittyviä täydentävän osaamisen opintoja kolme viiden opintopisteen laajuista kokonaisuutta. Toimeksiantajan edustajan mukaan täydentävistä opinnoista puuttui vielä seksuaalista moninaisuutta käsittelevää oppimateriaalia, joten tuotokselle katsottiin näin olevan selvä tarve. (Ryyänen 2018.) Tuotoksen kohderyhmäksi rajattiin Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijat, eli sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijat. Kohderyhmän rajaaminen helpotti oppimateriaalin suunnittelua, koska nyt opinnäytetyön tuotos oli selvästi kohdennettu tietylle opiskelijaryhmälle. Oppimateriaalin tuli myös olla helposti muokattavissa, joten se tehtiin sähköiseen muotoon PowerPoint-esitykseksi. Oli myös tärkeää, että oppimateriaali herättäisi opiskelijoiden kiinnostuksen aihealuetta kohtaan.

6.2 Toiminnallisen opinnäytetyön kuvaus

Opinnäytetyö on monissa tutkinnoissa ensimmäinen itsenäinen ja laaja opintokokonaisuus, jossa opiskelija pääsee toimeksiannon avulla ratkaisemaan käytännönläheistä, työelämälähtöistä ongelmaa. Ammattikorkeakoulussa toiminnallinen opinnäytetyö toimii vaihtoehtona tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9, 17.)

Toiminnallisella opinnäytetyöllä tavoitellaan käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjestämistä. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu aina jokin konkreettinen tuotos, joka voi olla alasta riippuen esimerkiksi ohjeistus,

tietopaketti tai tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 51.) Tässä opinnäytetyössä tuotoksen kohderyhmänä olivat Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijat. Opinnäytetyön tuotos on PowerPoint-muotoon tehty oppimateriaali.

6.3 Oppimateriaalin suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyön tuotoksen tulisi erottua edukseen muista vastaavanlaisista tuotoksista. Tuotoksen tulisi olla yksilöllinen ja persoonallisen näköinen. Ensisijaisia kriteereitä opinnäytetyön tuotokselle ovat muun muassa käytettävyys kohderyhmässä ja käyttöympäristössä, tuotoksen asiasisällön soveltuminen kohderyhmälle sekä tuotteen informatiivisuus, selkeys ja johdonmukaisuus. (Vilka & Airaksinen 2003, 53.)

Oppimateriaalilla on aina jokin kasvatuksellinen lähtökohta, joka näkyy materiaalissa joko selkeämmin tai peitetympin (Opetushallitus 2018). Tässä opinnäytetyössä oppimateriaalin sisältö koostettiin opinnäytetyön tietoperustan pohjalta. Oppimateriaaliin haluttiin ottaa mukaan oleellimmat opinnäytetyön tietoperustassa käsitellyt asiat mahdollisimman kattavasti, mutta lyhyesti. Oppimateriaali tehtiin PowerPoint-muotoon, joten jatkossa se olisi helposti päivitettävissä. PowerPoint-esityksen dioissa käytiin läpi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen nykytilannetta Suomessa, seksuaalisuutta ja seksuaaliseen moninaisuuteen liittyviä käsitteitä sekä sitä, miten seksuaalisuus ja seksuaalisuuden moninaisuus voidaan ottaa puheeksi ja kohdata hoitotyössä. Oppimateriaalista haluttiin tehdä mahdollisimman selkeä kokonaisuus, joka olisi helppo sisällyttää osaksi seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintoja.

Oppimateriaalin tuli olla pituudeltaan sellainen, että lukijalla riittäisi mielenkiintoa lukea oppimateriaali kokonaan. Oppimateriaalin varsinaisen tekstiosuuden pituus määriteltiin yhdessä toimeksiantajan kanssa ja sovittiin, että keskimääräinen 15 diaa olisi sopiva määrä. Mikäli opinnäytetyön toiminnallinen osuus sisältää tekstejä, ne on suunniteltava kohderyhmä huomioiden (Vilka & Airaksinen 2003, 51). Oppimateriaalin dioissa käytettiin kahta erilaista, ulkoasultaan yksinkertaista ja selkeää fonttia. Dioihin ei haluttu laittaa paljoa tekstiä, jotta tekstien fonttikoko

pysyisi tarpeeksi kookkaana ja teksti olisi helposti luettavissa. Oppimateriaalin ulkoasusta toimeksiantajan edustajalla ei ollut erityisemmin toiveita.

PowerPoint-esityksen alussa kerrottiin, mitä esitys pitää sisällään ja jokainen dia otsikoitiin. Esityksen loppuun lisättiin lähteet, joista oppimateriaalin tietoperusta oli hankittu. Esitystä haluttiin elävöittää lisäämällä aihealueisiin sopivia kuvia Pixabaystä.

6.4 Oppimateriaalin arviointi

Opinnäytetyön tuotoksesta pyydettiin palautetta Karelia-ammattikorkeakoulussa opiskelevilta sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoilta. Opinnäytetyön tuotoksen arviointiin tarkoitettu sähköinen arviointilomake tehtiin käyttäen Webropol-ohjelmaa ja lomake testattiin yhdellä sairaanhoitajaopiskelijalla ennen sen lähettämistä laajemmalle joukolle. Kyselyn kohdejoukkona toimineet kaksi opiskelijaryhmää valittiin sillä perusteella, että ryhmissä opiskeli sairaanhoitaja- tai terveydenhoitajaopiskelijoita ja he opiskelivat joko toista tai kolmatta lukuvuotta. Opiskelijoille laitettiin sähköpostilla opinnäytetyön tuotos sekä linkki Webropol-ohjelmassa olevaan arviointilomakkeeseen. Viestin saatetekstissä kerrottiin lyhyesti opinnäytetyön aiheesta ja palautteen keräämisestä sekä siitä, että kyselyyn vastaaminen tapahtuisi anonyymisti.

Määräaikaan mennessä kyselyyn vastasi viisi opiskelijaa. Kyselyn neljä ensimmäistä kysymystä olivat pakollisia monivalintakysymyksiä, joissa vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”. Kyselyn ensimmäisessä kysymyksessä tiedusteltiin, oliko oppimateriaalin aihe vastaajien mielestä kiinnostava. Kaikkien vastanneiden mielestä aihe oli kiinnostava. Toisessa kysymyksessä tiedusteltiin, kokiko vastaaja saaneensa oppimateriaalista uutta tietoa aihealueeseen liittyen. Neljä vastaajaa vastasi kysymykseen ”kyllä”, yksi vastaaja vastasi ”en osaa sanoa”. Kolmas kysymys oli: ”Lisäsikö oppimateriaali valmiuksiasi kohdata seksuaalista moninaisuutta paremmin jatkossa?” Kolme vastaajaa vastasi ”kyllä”, kaksi ”en osaa sanoa”. Neljännessä kysymyksessä tiedusteltiin, lisäsikö

oppimateriaali vastaajan kiinnostusta aihetta kohtaan. Neljä vastaajaa vastasi ”kyllä”, yksi ”en osaa sanoa”.

Kysymykset viisi, kuusi ja seitsemän olivat avoimia kysymyksiä, joihin vastaajat pystyivät vastaamaan niin halutessaan. Viidennessä kysymyksessä tiedusteltiin, mitä mieltä vastaaja oli oppimateriaalin ulkoasusta. Neljässä vastauksessa tuli ilmi, että oppimateriaalin ulkoasua pidettiin selkeänä ja siistinä ja että esityksen kuvat olivat aiheeseen hyvin liittyviä. Yksi vastaajista totesi, että olisi itse ehkä valinnut esitykseen eri värit. Toinen vastaaja kommentoi, että diojen asettelua voisi muuttaa, sillä dian otsikko jää vähän piiloon sivussa ollessa.

Kysymyksessä kuusi kysyttiin vastaajien mielipidettä oppimateriaalin sisällöstä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että sisällössä tärkeimmät asiat tulivat esille lyhyesti ja selkeästi esitettyinä. Yksi vastaajista olisi tehnyt pieniä muutoksia diojen järjestykseen. Aihealueeseen liittyvien käsitteiden avaamista toivottiin yhdessä palautteessa. Palautteiden perusteella hoitajan oman asenteen huomioiminen otettiin hyvin oppimateriaalissa huomioon. Yksi vastaaja toivoi kuitenkin lisää neuvoja moninaisuuden kohtaamiseen hoitotyössä ja yhdessä palautteessa toivottiin tekstiosuuden napakoittamista kymmeneen diaan.

Viimeisessä kohdassa pyydettiin avointa palautetta oppimateriaalin tekijälle. Palautetta antoi kolme vastaajaa. Palautteiden mukaan oppimateriaalin aihetta pidettiin kiinnostavana ja tärkeänä. Yksi vastaajista totesi, että avointa puhetta aiheesta olisi hyvä saada aiheesta lisää. Yhdessä palautteessa toivottiin, että diojen teksti olisi vielä tarkempaa ja ytimekkäämpää. Opiskelijoiden lisäksi palautetta pyydettiin myös toimeksiantajan edustajalta, joka oli tyytyväinen esityksen ulkoasuun. Toimeksiantaja esitti toiveen siitä, että oppimateriaalissa korostettaisiin vielä sitä, että sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen ovat aivan eri asioita, vaikka niistä puhutaan usein samassa yhteydessä. Seksuaalisuuden puheeksi ottamiseen ja käsitteiden avaamiseen liittyen toimeksiantaja toivoi vielä pieniä lisäyksiä. Saadun palautteen perusteella oppimateriaaliin tehtiin vielä joitakin muutoksia. Aivan kaikkia muutostoiveita ei kuitenkaan lähdetty enää toteuttamaan, koska suurilta osin oppimateriaalin sisältö ja ulkoasu sai sekä opiskelijoilta että toimeksiantajalta hyvää palautetta.

7 Pohdinta

7.1 Oppimateriaalin tarkastelu

Oppimateriaalin laatuun vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi sisällön tarkoituksenmukainen rajaus, kohderyhmän tuntemus sekä viestinnän ja ilmaisun hallinta (Opetushallituksen työryhmä 2006, 9). Tässä opinnäytetyössä tietoperustan sisällön selkeä rajaus auttoi opinnäytetyön sisällön suunnittelussa. Opinnäytetyön tietoperustaa työstettiin pitkällä aikavälillä ja useammasta eri näkökulmasta. Kun oppimateriaalin tuotoksen kohderyhmäksi tarkentui keväällä 2018 Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijat, niin oppimateriaalin sisällön kokoaminen tuntui opinnäytetyön tekijän mielestä kohtalaisen helpolta. Oppimateriaalin kohderyhmä oli opinnäytetyön tekijälle tuttu, ja se osaltaan vaikutti myönteisesti oppimateriaalin suunnitteluun.

Digitaalisen PowerPoint-materiaalin etu on sen työstettävyyden, sillä materiaalia on helppo muokata kulloisenkin tarpeen mukaiseksi (Hiidenmaa 2008, 26). Koska seksuaaliseen moninaisuuteen liittyvä tieto on nykyisin hyvinkin muuttuvaa ja esimerkiksi aiheeseen liittyvät käsitteet voivat vanhentua hyvinkin nopeasti, niin katsottiin, että PowerPoint olisi sopiva muoto oppimateriaalille myös muokattavuutensa vuoksi.

Oppimateriaalin tavoitteena oli edistää hoitotyön opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaalista moninaisuutta jatkossa paremmin. Opiskelijoilta saadun palautteen perusteella tavoitteeseen päästiin ainakin osittain, sillä osa vastanneista ei osannut sanoa, lisäksi oppimateriaali heidän valmiuksiaan seksuaalisen moninaisuuden kohtaamisessa. Aihe oli kuitenkin kiinnostava kaikkien vastanneiden mielestä, ja suurin osa vastaajista koki saaneensa oppimateriaalista uutta tietoa. Pääosin sekä opiskelijoilta että toimeksiantajan edustajalta saatu palaute oli myönteistä ja aihe koettiin tärkeäksi. Tämän vuoksi myös oppimateriaalin tekijä on tyytyväinen lopputulokseen, sillä kohderyhmän ja toimeksiantajan edustajan palaute on avainasemassa oppimateriaalia tarkastellessa ja arvioidessa.

7.2 Opinnäytetyön prosessi

Opinnäytetyön prosessi alkoi maaliskuussa 2017 osallistumisella opinnäytetyön starttipäivään, jossa ilmoittauduttiin opinnäytetyön tekijäksi. Jo tuolloin oli selvää, että tulevan opinnäytetyön aihe liittyisi jollakin tavalla seksuaalisuuteen. Opinnäytetyö haluttiin tehdä toiminnallisena, koska ajateltiin, että sillä tavalla opinnäytetyö jäisi konkreettiseen käyttöön.

Syksyllä 2017 alkoivat opinnäytetyön ohjaustapaamiset, joissa opinnäytetyön aihetta vielä mietittiin. Syyskuussa 2017 opinnäytetyön aiheeksi valikoitui sukupuolen moninaisuus, koska aihe oli mediassa paljon esillä, se oli ajankohtainen ja kiinnostava opinnäytetyön tekijän mielestä. Myös se vaikutti, että aiheeseen liittyviä opinnäytetöitä oli tehty vain vähän etenkin Karelia-ammattikorkeakoulussa. Alkuperäinen idea oli tehdä opinnäytetyön tuotos yläkoululaisille, koska vastaavia opinnäytetöitä ei juurikaan löytynyt Theseus-tietokannasta ja ajateltiin, että nuoret saattaisivat hyötyä oppimateriaalista parhaiten.

Marras-joulukuussa 2017 opinnäytetyöhön sopivia lähteitä lähdettiin etsimään tekemällä hakuja kansainvälisiin ja kotimaisiin tietokantoihin, kuten CINAHL, EBSCO, Medic ja Melinda. Hakusanoina käytettiin muun muassa sanoja "gender", "gender diversity", "sexual identity" ja "youth". Sukupuolen moninaisuudesta löytyi kuitenkin yllättävän vähän opinnäytetyöhön sopivaa tietoa tieteellisistä tietokannoista. Usein tieto oli joko vanhentunutta tai aihealuetta käsiteltiin esimerkiksi lääketieteen kannalta, jolloin se ei ollut tähän opinnäytetyöhön soveltuvaa. Löytyneiden englanninkielisten julkaisujen kääntäminen osoittautui myös haastavaksi ja varsinaisia tutkimuksia löytyneissä tuloksissa oli vain pieni osa. Hakua laajennettiin kotimaisiin tutkimuksiin, asiantuntijoiden kirjoittamiin artikkeleihin, alan kirjallisuuteen sekä kotimaisiin internetsivustoihin. Hyviä kotimaisia lähteitä löydettiin lopulta useita, ja esimerkiksi monen suomalaisen organisaation ja järjestön sivuilta löytyi aihealueeseen soveltuvaa tietoa. Tietoa kerättiin muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Väestöliiton ja Seta ry:n (Seksuaalinen tasavertaisuus) internetsivustoilta. Syksyn 2017 aikana osallistuttiin useaan tiedonhankinnan pajaan, joista saatiin hyödyllisiä vinkkejä tiedon hakemista ja rajaamista varten.

Syksyn 2017 aikana opinnäytetyölle etsittiin aktiivisesti mahdollista toimeksiantajaa Joensuun ja sen lähiympäristön yläkouluista. Muutamassa koulussa aiheesta oltiin kiinnostuneita, mutta varsinaista toimeksiantajaa työlle ei kuitenkaan lopulta löytynyt. Alkuvuodesta 2018 opinnäytetyö oli usean kuukauden tauolla. Työhön palattiin huhtikuussa 2018, jolloin opinnäytetyölle saatiin toimeksiantaja Karelia-ammattikorkeakoulusta. Toimeksiantosopimus kirjoitettiin kuitenkin vasta syksyllä 2018 (liite 1). Toimeksiantajan edustajan kanssa sovittiin, että opinnäytetyön tuotoksen kohderyhmänä olisivat Karelia-ammattikorkeakoulun hoitotyön opiskelijat ja tuotoksen olisi tarkoitus toimia oppimateriaalina. Toimeksiantajan toiveesta seksuaalinen suuntautuminen lisättiin aikaisemman aihealueen, sukupuolen moninaisuuden rinnalle. Opinnäytetyöhön alettiin etsiä tietoa hoitotyön näkökulmasta, koska opinnäytetyön tuotoksen kohdejoukko muuttui nuorista hoitotyön opiskelijoihin. Loppukevästä 2018 yhteydenpito toimeksiantajan edustajan kanssa tapahtui sähköpostitse. Kevään ja kesän 2018 aikana opinnäytetyön tietoperusta saatiin lähes valmiiksi.

Syksyllä 2018 lähdettiin suunnittelemaan opinnäytetyön tuotosta eli oppimateriaalia. Alkuperäinen idea oli tehdä opinnäytetyö Prezi-muotoon, mutta koska huomattiin, että esitysdiojen tekstimäärä tulisi jäämään niukaksi tässä esitysmuodossa, niin oppimateriaali päätettiin tehdä PowerPoint-esitykseksi. Lokakuun 2018 lopulla ilmoitauduttiin marraskuun opinnäytetyöseminaariin opinnäytetyön ohjaajan suostumuksella. Marraskuussa 2018 PowerPoint-esityksen sisältöä ja ulkoasua käytiin vielä läpi yhdessä toimeksiantajan kanssa. Tavoitteena oli, että oppimateriaali lisäisi hoitotyön opiskelijoiden valmiuksia kohdata seksuaalista moninaisuutta. Oppimateriaalista (liite 2) pyydettiin palautetta Karelia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoilta, jonka jälkeen oppimateriaaliin tehtiin vielä pieniä muutoksia. Opinnäytetyön seminaarissa yleisöltä ja opinnäytetyön ohjaajalta saatiin myös palautetta, joka otettiin huomioon opinnäytetyön viimeistelyssä.

7.3 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkittavaa ilmiötä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Monentasoista ja monenlaista lähdemateriaalia on saatavilla, mutta kaikki tieto ei välttämättä ole omaan työhön soveltuvaa. Lähdemateriaalia valittaessa, käytettäessä ja tulkittaessa vaaditaan kriittisyyttä ja harkintaa. Lähdemateriaalia voidaan kuitenkin arvioida esimerkiksi materiaalin kirjoittajan tunnettavuuden ja arvovallan, lähteen iän ja julkaisupaikan sekä lähteen esittämien tietojen uskottavuuden mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 113-114.) Tässä opinnäytetyössä lähdemateriaalia on arvioitu kriittisesti koko tiedonkeruun ajan ja löydetyn lähdeaineiston mukaisia tietoja on verrattu keskenään tiedon luotettavuuden arvioimiseksi. Opinnäytetyön lähdemateriaalina haluttiin käyttää mahdollisimman tuoretta tietoa, koska opinnäytetyön aiheesta on alettu puhumaan Suomessa enemmän vasta 2000-luvun puolella eikä aihealueesta löydy vielä kovin kattavasti esimerkiksi tutkimustietoa.

Plagiointi on ajatusten tai ideoiden anastamista. Tutkimuksessa se tarkoittaa toisen tutkijan ajatusten, ilmaisujen tai tulosten esittämistä omilla nimissään, mikä on vastoin tutkimuksen eettisiä ohjeita. Plagiointia ovat esimerkiksi epäselvät tai vaillinaiset viittaukset, tekaistut esimerkit ja väitteet. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 78.) Tässä opinnäytetyössä on noudatettu erityistä huolellisuutta lähdeviitteiden merkitsemisessä. Lähdeviitteet on merkitty ylös heti opinnäytetyöhön soveltuvan tietolähteen löytyessä ja tarvittaessa lähdemerkintöjä on tarkennettu vielä työn edetessä.

Karelia-ammattikorkeakoulu on sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimaa ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja siten eettiset ohjeet ja määräykset koskevat myös opinnäytetyön tekijää. Opiskelijalla itsellään on vastuu hyvän tieteellisen käytännön toteutumisesta opinnäytetyön prosessissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002; Karelia-ammattikorkeakoulu 2016, 32.) Tässä opinnäytetyössä työn eettisyyttä on pohdittu jo valittaessa opinnäytetyön aihetta. Myös lähdemateriaalin valinnassa eettisyys on huomioitu valitsemalla mahdollisimman luotettavaa ja totuudenmukaista tietoa. Opinnäytetyöllä ei ole ulkopuolista rahoittajaa, joka voisi vaikuttaa opinnäytetyön sisältöön. Myös tämä seikka lisää opinnäytetyön eettisyyttä.

7.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä prosessi, johon on mahtunut monenlaisia vaihteita. Opinnäytetyön tekeminen on ollut samaan aikaan sekä haastavaa että palkitsevaa. Opinnäytetyön tekijä on huomannut omien ajatustensa muokkautuvan aihetta kohtaan työn edetessä, sillä aiheeseen perehtyminen on saanut ajattelemaan omia, osin tiedostamattomia ennakkoluuloja ja asenteita. Aiheena seksuaalinen moninaisuus osoittautui haastavaksi osin luotettavan tutkimustiedon vähyyden vuoksi. Myös toimeksiantajan puuttuminen hidasti työn etenemistä, koska opinnäytetyön aloitusvaiheessa tietoperustaa lähdettiin keräämään eri näkökulmasta kuin mihin lopulta päädyttiin.

Tietoperustan kokoamisessa lähdekriittisyys ja tiedon luotettavuuden arviointi nousivat useasti esille. Tietoa opittiin hakemaan erilaisista tietokannoista käyttämällä erilaisia hakusanoja. Tiedon luotettavuutta pyrittiin arvioimaan monesta näkökulmasta ja työn edetessä tuntui, että tiedon luotettavuutta oli helpompi arvioida kuin oppimisprosessin alussa. Koska opinnäytetyön tekijöitä oli vain yksi, niin lähteiden ja löytyneen tiedon arviointi oli suurimmaksi osaksi ainoastaan opinnäytetyön tekijän vastuulla. Välillä tuntui, että aiheeseen tuli mentyä ”liian syvälle”, vaikka opinnäytetyön alussa tarkoituksena oli pysyä aiheeseen liittyvissä peruskäsitteissä. Toisaalta työn yksin tekeminen mahdollisti sen, että työtä pystyttiin tekemään silloin kun se opinnäytetyöntekijälle itselleen parhaiten aikataullisesti soveltui.

Opinnäytetyön prosessi on opettanut opinnäytetyön tekijälle suunnitelmallisuutta ja yhteistyötaitoja eri toimijoiden kanssa. Prosessi on lisännyt kriittistä suhtautumista omia valintoja ja toimintaa kohtaan. Jälkikäteen ajateltuna opinnäytetyön aihe olisi ehkä ollut järkevämpää valita vasta sopivan toimeksiantajan löydyttyä. Toisaalta opinnäytetyön tekijän vahva kiinnostus aihealuetta kohtaan oli etu silloin, kun erilaisia vastoinkäymisiä tuli prosessin aikana vastaan. Usko oman aiheen tärkeyteen edisti työn etenemistä opinnäytetyön prosessin loppuun saakka.

7.5 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet

Jatkossa toimeksiantaja voi hyödyntää opinnäytetyötä ja opinnäytetyön tuotoksena tehtyä oppimateriaalia osana seksuaali- ja lisääntymisterveyden opetusta Karelia-ammattikorkeakoulussa. Oppimateriaali on tarkoitus ottaa opetuskäyttöön keväällä 2019 osana vapaavalintaisia seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintoja (Ryynänen 2018). Toimeksiantajalle annettiin oikeudet muokata oppimateriaalia sen tarpeisiin parhaiten soveltuvaksi. Jatkossa vastuu oppimateriaalin tietojen päivittämisestä on toimeksiantajalla. Pienin muutoksin opinnäytetyön tuotosta voitaisiin hyödyntää myös laajemman opiskelijajoukon oppimateriaalina ammattikorkeakouluissa tai esimerkiksi lähihoitajakoulutuksessa.

Jatkossa seksuaalista moninaisuutta koskevaa materiaalia olisi hyvä sisältyä kaikkien sosiaali- ja terveysalalla opiskelevien opetukseen, koska tälläkin hetkellä lähes kaikki aihetta käsittelevät eri ammattikorkeakoulujen kurssit ovat vapaavalintaisia eivätkä sisälly perusopintoihin. Jatkokehitysideana opinnäytetyön aiheesta voisi järjestää lisäkoulutusta sosiaali- ja terveysalalla työskenteleville.

Lähteet

- Aho, T., Kotiranta-Ainamo, A., Pelander, A., Rinkinen, T. & Alkio, P. 2008. Puhutaan seksuaalisuudesta. Helsinki: VL-Markkinointi.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Helsinki: Tammi.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Puhutaan seksuaalisuudesta: Ammatillisia kohtaantumisia sosiaali- ja hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.
- Cacciatore, R., Hervonen, A. & Kosunen, E. 2003. Seksuaalisuus elämänkaareissa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 119, 209-216.
- Dufva, S. & Nevalainen, J. 2018. Sairaanhoidajiksi valmistuvien kokemukset valmiudestaan kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Opinnäytetyö. Karelia-ammattikorkeakoulu.<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/148848/RAANHOITAJIKSI%20VALMISTUVIEN%20KOKEMUKSET%20VALMIUDETAAN%20KOHDATA%20SEKSUAALI%20JA%20SUKUPUOLIVÄHEMMISTOJA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.20.10.2018.
- Hiidenmaa, S. 2008. Powerpoint oppimateriaali oppimisen edistämässä. Kehittämishankeraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/19889/jamk_1205825595_2.pdf. 2.11.2018.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkanen, N. 2017. Onnelliseksi: seksuaalisuus läpi elämänkaaren. Helsinki: Siltala.
- Hästbacka, N. & Siren, I. 2017. "Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa": Ammatilaiden valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2016. Opinnäytetyön ohje. http://moodle2.karelia.fi/pluginfile.php/376765/mod_resource/content/2/Karelia%20opinn%C3%A4ytety%C3%B6%20ohje.pdf. 5.11.2018.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2017a. Karelia-ammattikorkeakoulu on osaava maailma. <http://www.karelia.fi/fi/karelia/tutustu-meihin>. 3.11.2018.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2017b. Opetussuunnitelma. Sairaanhoidaja (AMK). <https://soleops.karelia.fi/opslitteet/Opintopolku/Sairaanhoidaja.pdf>. 4.11.2018.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2017c. Opetussuunnitelma. Terveystenhoitaja (AMK). <https://soleops.karelia.fi/opslitteet/Opintopolku/Terveystenhoitaja.pdf>. 4.11.2018.
- Karelia-ammattikorkeakoulu. 2018. Näkymä 2020- osaavia ammatilaisia osavaan maailmaan. <http://www.karelia.fi/fi/karelia/tutustu-meihin/strategia>. 3.11.2018.
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 31. Helsinki: Yliopistopaino. <https://docplayer.fi/14388457-Seksuaalisuus-ja-sukupuoli-koulussa.html>. 4.11.2018.

- Nissinen, J. 2011. Sukupuolen moninaisuus. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J., & Hentilä, J. (toim.). Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 25–27.
- Opetushallituksen työryhmä. 2006. Verkko-oppimateriaalin laatukriteerit. http://www.oph.fi/download/47132_verkko-oppimateriaalin_laatukriteerit.pdf. 5.11.2018.
- Opetushallitus. 2018. E-oppimateriaalin laatukriteerit. https://www.edu.fi/verkko_oppimateriaalit/e-oppimateriaalin_laatukriteerit. 22.11.2018.
- Raussi-Lehto, E. & Klemetti, R. 2014. Edistä, ehkäise, vaikuta: Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rautio, M. 2006. Terveyden edistämisen koulutus sosiaali- ja terveysalalla. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:49. Helsinki: Ylioppilaspaino. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72854/Selv200649.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 18.9.2018.
- Ritamo, M. 2008. Seksuaalisuus ammattihenkilöstön koulutuksessa sekä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden terveyspalveluissa. Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T262008VERKKO.pdf>. 18.9.2018.
- Ryynänen, T. Lehtori. Karelia-ammattikorkeakoulu. Suullinen tiedonanto. 30.11.2018.
- Ryttyläinen, K. & Valkama-Hietamäki, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita.
- Salo, A. 2010. Toimenpide ehdotukset naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishohjelmaan Sosiaali- ja terveysministeriölle. <http://seta.fi/toimenpide-ehdotukset-naisiin-kohdistuvan-vakivallan-vahentamishohjelmaan-sosiaali-ja-terveysministeriolle/>. 29.10.2017.
- Seta. 2014. Artikkelin 5 Mitä voimme tehdä? Yhdenvertainen vanhuus- projektin vanhustyön tietokirjasto 2014. http://seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus/wp-content/uploads/2014/10/5_korjattu102014.pdf. 2.5.2018.
- Seta. 2016a. Sateenkaarisanasto. <http://seta.fi/sateenkaarisanasto/>. 19.4.2018.
- Seta. 2016b. Opitaan yhdessä! Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Opas opettajille. http://seta.fi/wp-content/uploads/2016/11/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf. 20.4.2018.
- Seta. 2018. Seksuaalinen suuntautuminen. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/>. 6.11.2018.
- Sinisaari-Eskelinen, M., Jouhki, M.R., Tervo, P. & Väisälä, L. 2016. Työkaluja seksuaalisuuden puheeksi ottamiseen: Blissitistä Betteriin. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. <file:///C:/Users/1702715/AppData/Local/Temp/59673-Artikkelin%20teksti-63105-1-10-20161128.pdf>. 30.10.2018.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017a. Keskeiset käsitteet. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/keskeiset-kasitteet. 15.4.2018.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017b. Valmiita malleja. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/valmiita-malleja. 19.9.2018.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017c. Sukupuolen moninaisuus. https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus_ 5.10.2017.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Seksuaalinen suuntautuminen. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/seksuaalinen-suuntautuminen>. 19.4.2018.
- Trasek ry. 2018. Transsukupuolisuus. <http://trasek.fi/perustietoa/transsukupuolisuus/>. 9.10.2017.
- Transtukipiste. 2015. Muunsukupuolisuus. <http://transtukipiste.fi/muunsukupuolisuus/>. 8.12.2017.
- Transtukipiste. 2018. Intersukupuolisuus. <http://transtukipiste.fi/intersukupuolisuus/>. 29.10.2017.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Hyva_Tieteellinen_FIN.pdf. 5.11.2018.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Väestöliitto. 2017. Seksuaalisuus. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/?x1228970=6110579>. 8.11.2017.
- Väestöliitto. 2018a. Ikääntyminen, sairaus ja seksuaalisuus. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ikaantymisen-sairaus-ja-seksuaal/>. 19.9.2018.
- Väestöliitto. 2018b. Seksuaalioikeudet. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/menetelmia-seksuaalikasvatukseen/seksuaalioikeudet/>. 19.9.2018.
- Väisänen, T. 2018. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kohtaaminen parisuhdetyössä. Parisuhdekeskus Kataja. <https://parisuhdekeskus.fi/blog/seksuaalisen-suuntautumisen-ja-sukupuolen-moninaisuuden-kohtaaminen-parisuhdetyossa/>. 19.9.2018.
- WHO. 2010. WHO Regional Office for Europe and BZgA. Standards for Sexuality Education in Europe. https://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf. 18.9.2018.

Toimeksiantosopimus

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIAOTOSOPIMUS

Tämä sopimus soveltuu käytettäväksi ainoastaan sellaisten opinnäytetöiden yhteydessä, joita ei toteuteta ammattikorkeakoulun ulkopuolisen rahoituksen hankkeessa.

Toimeksiantaja	Nimi (esim. yritys) Karelia-ammattikorkeakoulu Yhteystiedot (yhteys henkilö, puhelin, sähköposti) Tiina Ryyänen, 050 362 6625, tiina.ryyanen@karelia.fi	
	Työn aihe Seksuaalisen moninaisuuden kohtaaminen - Oppimateriaali sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille	
Tekijä	Nimi Riina Turunen	Opiskelijanumero 1702715
	Katuosoite	Postinumero Postitoimipaikka
	Puhelin	Sähköpostiosoite
	Suoritettava tutkinto Terveydenhoitaja	Ryhmätunnus STTNS15
Karelia-amk	Yhteys henkilön nimi (Ohjaaja) Heli Koponen	Tehtävänimike Lehtori
	Toimipaikka ja osoite Karelia-ammattikorkeakoulu, Tikkarinne 9, 80200 Joensuu	
	Puhelin 050 310 9148	Sähköpostiosoite heli.koponen@karelia.fi
Toimeksiantosopimuksen ehdot		
Ohjaus	Ohjaaja valvoo työtä ammattikorkeakoulun puolesta ja antaa työn edellyttämiä ohjeita ja neuvoja. Ammattikorkeakoulu ja Ohjaaja eivät ole konsulttivastuussa työstä.	
Dokumentointi	Karelia-amk:ssa toteutetaan avointa toimintakulttuuria, mikä tarkoittaa, että myös opinnäytetöiden aineistot ja tulokset avataan soveltuvin osin erillisen ohjeistuksen mukaisesti (ml. avoin julkaiseminen). Työstä laaditaan ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeen mukainen kirjallinen raportti, joka julkaistaan sähköisessä muodossa Theseus-verkkokirjastossa tai josta toimitetaan yksi kansitettu kappale ammattikorkeakoulun kirjastoon. Työ arkistoidaan Karelia-amk:n kirjastoon sähköisessä muodossa.	
Oikeudet	Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle. Toimeksiantaja saa rinnakkaisen käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin. Ammattikorkeakoululla on jatkuvasti voimassa oleva oikeus hyödyntää tuloksia omassa opetuksessa ja tutkimus- ja kehittämistoiminnassaan. Sopijaosapuolilla on mahdollisuus sopia muista opinnäytetyön tuloksia koskevista oikeuksista kuitenkin niin, että tämän sopimuskohdan nojalla ammattikorkeakoulun saamat oikeudet säilyvät voimassa.	
Keksinnöt	Jos Tekijä on osallisena keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan hänet yhtenä keksijöistä. Mahdollisesta keksintökorvauksesta sovitaan erikseen noudattaen ensisijaisesti Toimeksiantajan tai niiden puuttuessa ammattikorkeakoulun keksintöohjeen linjauksia. Opinnäytetyön tai sen osan julkaiseminen tai hyödyntäminen ei saa vaarantaa sen tai sen osan suojaamista patentilla tai hyödyllisyysmallilla.	
Vastuut	Opinnäytetyön tulos toimitetaan sellaisena kuin se on. Tekijä tai ammattikorkeakoulu eivät anna tulokselle takuuta eivätkä vastaa sen soveltuvuudesta toimeksiantajan tarpeisiin. Sopijapuolet ovat vastuussa toisilleen sopimusrikkomuksen aiheuttamista välittömistä vahingoista. Vastuun syntyminen edellyttää tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua sopimusrikkomusta.	
Lisäksi sovitaan	Oppimateriaalin tietojen päivitysvastuu on Karelia-ammattikorkeakoululla.	
Salassapito	Ohjaajalla ja opinnäytetyön Tekijällä on salassapitovelvollisuus työn aikana esille tulleisiin luottamuksellisiin asioihin viiden vuoden ajan. Toimeksiantajan tulee tarkistaa, että julkaistava opinnäytetyö ei sisällä salassa pidettävää aineistoa. Tarvittaessa käytetään erillistä salassapitosopimusta.	
	Tätä sopimusta on laadittu kolme (3) saman sisältöistä kappaletta, yksi (1) kullekin sopimuksen osapuolelle. Sopimus perustuu ammattikorkeakoulun hyväksymään opinnäytetyösuunnitelmaan ja se astuu voimaan allekirjoitushetkellä.	
	Paikka ja päivämäärä Joensuu 12.11.2018	Allekirjoitus
Toimeksiantaja	Tiina Ryyänen	Tiina Ryyänen
Tekijä	Riina Turunen	Riina Turunen
Karelia-amk	Heli Koponen	Heli Koponen

Oppimateriaali

Moninaisuuden kohtaaminen
 - Oppimateriaali sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta hoitotyön opiskelijoille
 Terveystieteiden opiskelija Riina Turunen
 Karelia-ammattikorkeakoulu 2018

Nykytilanne Suomessa

- Seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluu arvioiden mukaan noin joka kymmenes suomalainen.
- Vähemmistöt ovat usein palveluissa näkymättömäksi jäävä ryhmä.
- Tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ei leviä riittävästi esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten keskuudessa.
- Tietoa tarvitsevat myös ne, joille oma sukupuoli tai seksuaalisuus ei ole ongelmallinen.

Oppimateriaali

Lain näkökulma

- Vuonna 2015 yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaki uudistuivat. Lain mukaan mm. sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tulee ennaltaehkäistä seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti, kuten myös muihin syihin perustuvaa syrjintää.

Seksuaalisuus

- Seksuaalisuus on keskeisessä osassa ihmisen kaikissa elämän vaiheissa ja se kehittyy koko elämän ajan.
- Seksuaalinen hyvinvointi on tärkeä ihmisen yleisen hyvinvoinnin osa-alue.
- Käsitteenä seksuaalisuus sisältää mm. seksuaalisen kehityksen, biologisen sukupuolen, sosiaalisen sukupuoli-identiteetin ja sen mukaisen roolin, seksuaalisen suuntautumisen, eroottisen mielenkiinnon, nautinnon, intiimiyden ja suvunjatkamisen.

Sukupuolen moninaisuus

- Sukupuolen moninaisuus yhdistetään usein sukupuolivähemmistöihin.
- Termillä voidaan kuitenkin kuvata jokaisen ihmisen kokemusta omasta sukupuolestaan sekä ylipäänsä erilaisia sukupuolen moninaisia ilmenemismuotoja, tyylyjä, kulttuureja sekä merkityksiä yhteiskunnassamme.
- Osa ihmisistä kokee olevansa selvästi naisia tai miehiä, osa kenties molempia, osa hiukan molempia ja osan kokemus ei mahdu näihin kahteen kategoriaan lainkaan. Ihminen voi myös kokea olevansa sukupuoleton.

Oppimateriaali

Sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsitteitä

- Sukupuoli-identiteetti
- Cissukupuolinen
- Sukupuolivähemmistö
- Transvestiitti
- Transsukupuolinen
- Intersukupuolinen
- Muunsukupuolinen

Seksuaalinen suuntautuminen

- Seksuaalinen suuntautuminen on ihmisen ominaisuus, joka kertoo siitä, kehen ihminen ihastuu, rakastuu tai tuntee emotionaalista tai eroottista vetovoimaa.
- Seksuaalinen suuntautuminen määritellään usein ihmisen oman ja tunteiden kohteen sukupuolen pohjalta.
- Käsitys seksuaalisesta suuntautumisesta ei välttämättä ole tarkkarajainen ja seksuaalinen suuntautuminen voi muuttua ihmisen elämän aikana.
- Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudella viitataan koko siihen suuntautumisten kirjoon, mitä ihmisillä on.

Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä käsitteitä

- Seksuaali-identiteetti
- Seksuaalivähemmistö
- Heteroseksuaali
- Homoseksuaali
- Biseksuaali
- Panseksuaali
- Aseksuaali

Oppimateriaali

Seksuaalisuuden huomioiminen hoitotyössä

- Hoitotyössä seksuaalisuuden huomioon ottaminen jää usein muiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien asioiden varjoon.
- Seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen liittyvistä tarpeista ei puhuta riittävästi.
- Seksuaaliseen hyvinvointiin liittyviä asioita ei myöskään yleensä selvitetä samalla tavalla kuin muita terveystarpeita.

Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen

- Asia, jonka vuoksi asiakas tai potilas on työntekijän vastaanotolle saapunut, määrittää pitkälti millaisia asioita nostetaan esille.
- Jokainen sairaus, vamma tai muu terveydenhoidollinen asia asettaa omat vaatimukset seksuaalisuudesta puhumiselle.
- Asiakkaan ikä- ja kehitystaso sekä muut tärkeät asiat, jotka liittyvät asiakkaan elämään, on tärkeä huomioida.
- Asiakasta ei saa pakottaa tai painostaa vastaanottamaan ohjausta.
- Kuitenkin työntekijällä on vastuu tehdä aloite seksuaalisuuteen ja siihen liittyvien asioiden puheeksi ottamisesta.

Moninaisuuden kohtaaminen

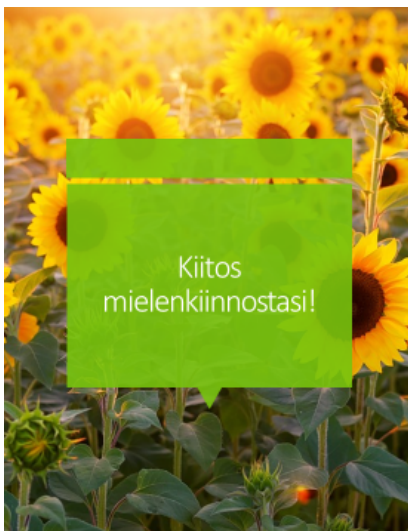
- Hoitajan kannalta moninaisuuden kohtaaminen lähtee omien olettamusten, ennakkoluulojen ja ajatusten tarkastelusta jo ennen kohtamistilannetta.
- Ammattilaisen tulisi kohdata toinen ihminen aina ensisijaisesti persoonana.
- Ensikohtaamisella on iso merkitys hyvän asiakas- tai potilassuhteen muodostumiselle.
- Elekieli ja käyttämäsi sanat kertovat paljon siitä mitä ajattelet.

Oppimateriaali

Moninaisuuden kohtaaminen

- Jos sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluva asiakas kokee tilanteen turvattomaksi, hän voi jättää kertomatta hoidon tai palvelun ohjauksen kannalta merkittäviä asioita.
- Asioiden puheeksi ottaminen ja avoimet kysymykset ovat tärkeitä, koska kokemus omasta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta on meillä kaikilla ainutlaatuinen.
- Ammatillisena oman tiedon puutteita voi myöntää ja asioista voi ottaa selvää vaikka yhdessä asiakkaan kanssa.
- Perustietoja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta tulisi kuitenkin jokaisella ammatillisella olla väärinkäsitysten välttämiseksi ja puheeksi ottamisen työkaluiksi.

Kiitos mielenkiinnostasi!

- Tämä oppimateriaali on osa Karelia-ammattikorkeakoulussa tehtyä opinnäytetyötä.
- Selitykset käsitteille ja lisätietoja aiheesta löydät Theseus-tietokannasta löytyvästä opinnäytetyöstä "Seksuaalisen moninaisuuden kohtaaminen - Oppimateriaali sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta hoitotyön opiskelijoille".

Lähteet ja lisätietoa

- Esityksen kuvat: Pixabay
- Aho, T., Kotiranta-Ainamo, A., Pelander, A., Rininen, T. & Alkio, P. 2008. Puhutaan seksuaalisuudesta. Helsinki: VL-Markkinointi.
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. Puhutaan seksuaalisuudesta: Ammatillisia kohtaanturnisia sosiaali- ja hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.
- Raussi-Lehto, E. & Klemetti, R. 2014. Edistä, ehkäise, vaikuta: Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ryttyläinen, K. & Valkama-Hietamäki, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita.
- Seta. 2014. Artikkelit 5 Mitä voimme tehdä? Yhdenvertainen vanhuus- projektin vanhustyön tietokirjasto 2014. http://seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus/wpcontent/uploads/2014/10/5_korjattu102014.pdf.

Oppimateriaali

Lähteet ja lisätietoa

- Seta. 2016. Sateenkaarianasto. <http://seta.fi/sateenkaarianasto/>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Keskeiset käsitteet. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/keskeiset-kasitteet.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Sukupuolen moninaisuus. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolentasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Seksuaalinen suuntautuminen. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolentasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/seksuaalinen-suuntautuminen>.
- Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lähteet ja lisätietoa

- Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Väestöliitto. 2017. Seksuaalisuus. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/?x1228970=6110579>.
- Väisänen, T. 2018. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kohtaaminen parisuhdetyössä. Parisuhdetakeskus Kataja. <https://parisuhdetakeskus.fi/blog/eksuaalisen-suuntautumisen-ja-sukupuolen-moninaisuuden-kohtaaminen-parisuhdetyossa/>.
- WHO. 2010. WHO Regional Office for Europe and BZgA. Standards for Sexuality Education in Europe. https://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf.